

спаду // Шлях. - 1917. - №9-10. - С. 84; 21. Лашенко В. Злато-сині прапори // Літературно-науковий вісник. - 1918. - №2-3. - С. 182; 22. Соколовський О. Вже рік пройшов, як ти розбив кайдани // Літературно-науковий вісник, -1918.-№2-3.-С. 262.

О. В. Молюта

"ПРОСВІТИ" УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА НАЦІОНАЛЬНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 1917 — 1920 РР.

Українське державотворення 1917 — 1920 рр. дало змогу проявити себе інтелігенції, яка сформувалась у процесі національного відродження кінця XVIII—XIX ст. У результаті вона набула рис національного самоусвідомлення, що, у свою чергу, засвідчило піднесення українських народних мас до рівня національної структури.

Соціальний склад еліти різних частин українських земель мав суттєві відмінності. У Лівобережній Україні з 1840 р. вела перед інтелігенція, одну частину якої складали пекласовані дворяни, нащадки колишньої козацької старшини, іншу — вихідці із народних низів. У Західноукраїнських землях (підавстрійській Україні) у 1860 — 1870-х рр. заявила про себе перша генерація світської інтелігенції, представлена переважно педагогами та пастково — юристами, витоки якої тяглися з родин греко-католицького духовенства. Остання проявила себе в якості фундаторів та активних діячів культурно-освітнього товариства "Просвіта" у Львові. Наслідувала її у ході революції 1905 р. інтелігенція підросійської України, якій поступки самодержавства дали змогу заснувати на своїй території одноіменні організації. Праця у товариствах не лише формувала наступників та імпатиків "Просвіти", а й тих, хто втілював у життя програму організації. Інтелігенція, схована у "Просвіті", у період 1917-1920 рр. стала активною функціонеркою українського державотворення. З огляду на це для історичної науки з меток; усунення "білих плям" є важливим з'ясування ролі "Просвіти" у формуванні кадрового потенціалу державного "удівництва, пов'язане із висвітленням об'єктивної ролі товариства у історіографії не лише «у культурно-освітньої організації, а й як учасника політичного життя — суб'єкта національного державотворення 1917 — 1920 рр.

Порушене питання не знайшло висвітлення у науковій літературі, це зумовлювалось передусім тим, що за гірограмно-організаційними документами товариств всіх регіонів участь у державотворчому процесі та політичному житті не передбачалась, але об'єктивно виявилась. Тому від перших істориків "Просвіти" — її членів і до нашого часу дослідження розповідали про інтелігенцію як засновника та впроваджувану роботи організацій. Так, у працях діячів Львівського товариства І. Белея¹, М. Лозинського, С. Перського¹ (С. Шаха) не-статньо докладно описується участь інтелігенції західноукраїнських земель у заснуванні та спійсненні праці Львівської "Просвіти". Лише один із членів Галицької "Просвіти" І Раковський у своїй статті відзначав, що заслуга "Просвіти" у боротьбі за ідеал самостійної України полягала у тому, що з її допомогою інтелігенція здійснювала освідомлюючу та світню працю серед народу⁴. У радянський період діяльність "Просвіти" замовчувалась або взагалі спотворювалась, тому порушене нами питання не описувалось у тогочасній літературі. Вітчизняна історіографія у 90-х рр. XX ст. повернулась до питань, що стосувались діяльності інтелігенції у "Просвіті". Так, В. Пашук⁵, аналізуючи програмно-ганізаційні документи, показав перетворення Львівської "Просвіти" із цілковито інтелігентської організації у всенародну. Дослідники Л. Євселевський та С. Фарина, писуючи роль "Просвіти" Наддніпрянської України у національному русі 1906 — 1917 рр., тнийшли до думки, що важливим напрямком діяльності товариств стало виховання національно свідомої генерації українців для майбутньої розбудови незалежної держави, -тпорики обмежуються вказівкою відомих прізвищ тодішньої інтелігенції — лідерів просвітянського руху — М. Аркаса, Б. Грінченка, М. Лисенка, І. Стешенка. І Яворницького⁶, не наголошуючи на їх соціальному походженні, як таких, хто втілював ппадану працю. Таким чином, бачимо, що окреслюючи локальний ареал досліджень,

історіографія торкнулась питання інтелігенції у "Просвітах" досить опосередковано проблема формування цієї соціальної верстви у організаціях залишилась поза увагою істориків.

Мета нашого дослідження — проаналізувати механізм формування інтелігенції, підготувала ґрунт та включилась в українське державотворення 1917 — 1920-х рр., у товариствах "Просвіти" всіх етнічних українських земель, визначити роль "Просвіти" у цьому процесі. Для досягнення поставленої мети прагнемо розв'язати наступні завдання показати механізм формування "організацією своїх послідовників, наступників; зупинитись на тому, як власне інтелігенція проходила вишкіл у товариствах; проаналізувати до яких наслідків у згаданому напрямку привела праця "Просвіти"; визначити роль організацій з формуванні інтелігенції як суб'єкта українського державотворення 1917 — 1920 рр.

Для компактного викладу матеріалу і яскравішого зображення проблем; здійснюватимемо компаративний аналіз, який передбачає співставлення соціального складі товариств як західно-, так і східноукраїнських земель, що перебували відповідно у складі Австро-Угорської та Російської імперій. З цією метою до уваги беремо весь період існувань "Просвіти" від 1868 р. до початку українського державотворення 1917-1920 рр. Для ілюстрування згаданої проблеми у західному регіоні віддаватимемо перевагу Львівській "Просвіті" як найдіяльнішій організації, водночас відзначимо, що виникнення товариств у підавстрійській та підросійській Україні здійснювалось у різні історичні періоди, тому порядок участі їх у описуваних процесах був дещо відмінним.

"Просвіта" як організація, що мала перебрати на себе роль Галицько-Руської матині, виникла 1868 р. у Львові і на початку передбачала входження до свого складу інтелігенції. Це зумовлювалось формами роботи, як і мало займатись товариство, і виявлялось високими вступними внесками та у постановці мети, відповідно до котрої передбачалось "пізнання і просвіта" українського народу⁷. Хоча, будучи демократичним утворенням "Просвіта" ніколи не обмежувала вступ членів, приналежних до інших верств. Вже друга статут від 1870 р. з формулювання цілей товариства відкидалось слово "пізнання" . до визначення мети першого статуту Львівська "Просвіта" повернулась у програмно-організаційному документі 1876 р.⁹. Однак вступні вкладки до товариства знизилась. Крім того, зазнали розширення засоби досягнення мети: від видавничої діяльності популярної літератури для народу товариство перейшло до закладання книгозбірень, читалень, буї провадження лекцій, вечорів, виставок, підтримки талановитої молоді стипендіями, статутах наддніпрянських організацій така динаміка у формулюванні цілей відбувалась лише стосовно поняття національної свідомості. Львівська "Просвіта", як згодом і її філії, читальні, одноіменні товариства у інших регіонах України представляла своїми лавами всі верстви українського Суспільства, але провідну організуючу роль відігравала у нї інтелігенція. За нашими підрахунками, у період з 1868 по 1873 р. із 277 членів Галицька "Просвіти" 65% складала інтелігенція, представлена духовенством (28%), педагогами (20%), юристами (17%)¹⁰. Дроте вміст інтелігенції у товаристві зменшувався відповідно до зростаючої кількості селян. Так, за перші двадцять років функціонування Львівської централі на початок 1889 р. із 2070 членів 512 складала інтелігенція і 975 осіб селяни". Зменшення кількості інтелігенції було відчутним і у 6 наступних років роботи товариства (1889 — 1895 рр.). Так, із 4367 осіб, що вступили до львівської "Просвіти" у цей період, 604 особи або 14% належало до інтелігенції, 2389 або 55% — до селянства. Причому серед інтелігенції духовенство переважало над світськими особами, складаючи відповідно 318 та 286 осіб¹. Кількісний розрив між інтелігенцією та селянством зростав з кожним роком, як і чисельність "Просвіти". Частка селянства у західноукраїнських осередках збільшувалась за рахунок регіональних філій та читалень. У Наддніпрянщині серед діячів "Просвіти" була велика кількість робітників, зокрема у Катеринославі — залізничників. Потужний склад селянства серед членів "Просвіти" був цілком закономірним явищем, оскільки в українських землях імперського панування (Російської та Австро-Угорської монархій) проукраїнські налаштованої інтелігенції було обмаль. Крім того на неї покладались лише провідна роль.

основні важелі праці, як і вся діяльність "Просвіти", зорієнтовувались на народні маси, з яких селянство було найчисельнішим. Кількість селянства була великою в осередках тих центральних товариств, які мали змогу засновувати філії та читальні (виняток становили київське та Одеські товариства, які позбавлялись цього права і включали переважно інтелігенцію). Зауважимо, що у товариствах як південноукраїнської, так і північноукраїнської України, облік членів здійснювався розмежовано центральною організацією і її філіями та читальнями. Але у західноукраїнських землях існувало одне центральне товариство — Львівське, в українських землях, підвладних Російській імперії — у кожному регіоні своя нейтральна організація (центри — Київ, Кам'янець-Подільський, Катеринодар, Катеринослав, Мелітополь, Миколаїв, Житомир, Одеса, Чернігів, Новочеркаськ, Грубешів).

Освітня діяльність змусила засновників "Просвіти" "ходити в народ", щоб безпосередньо працювати з ним, а також завойовувати у його середовищі авторитет. Цю місію у західноукраїнських землях на початку виконували священники, світська інтелігенція тише допомагала їм. На місцях з перевагою духовенства, на відміну від світської інтелігенції, яка тоді ще не встигла здобути довіру населення, залишався факт наближеності до народу за походженням та сприйняттям. Тому до початку ХХ ст. У регіонах провід просвітницької роботи продовжував залишатись у священників. Багаточисельність духовенства серед діячів "Просвіти" дуже допомогла у пропаганді ідей товариства. Нагальна потреба у громадській роботі, основу якої складала освітня діяльність, сприяла зосередженню у "Просвіті" і великої кількості педагогічних працівників. Часто траплялося так, що вихідці із родин священників, закінчуючи навчання у духовних закладах, настільки гули охоплені процесами національного відродження, що ставали народними вчителями і перекваліфіковувались на освітню діяльність, яка відтоді була їх основною заробітчанською працею.

У західноукраїнських організаціях у період 1868-1920 рр. були репрезентовані генерації 1810-1900-х рр. У східноукраїнських осередках, оскільки своє функціонування ті почали після 1905 р., були задіяні постаті більш молодшого віку. Кожне покоління представляло нові погляди, було носієм певного світогляду. Це кардинально не змінювало праці "Просвіти", але сприяло тому, що її осередки акумулювали ідеї, які консолідували народ, каталізували його державотворчі потяги. Завдячуючи наявності строкатого за віковим складом, походженням, освітою, а також політичними поглядами представництва, організації виконували роль певних ідеологічних осередків, в яких відбувалась кристалізація світоглядів, готувались кадри майбутнього українського державотворення. Праця з людьми, назначена як пріоритетна статутном, спонукала до становлення провідників товариства. Тому нормування кадрів носило багатовимірний і багатопрофільний характер. Один з вимірів передбачав вишкіл засновників "Просвіти", які втілювали в життя завдання товариства. Інший — підготовку тих, хто мав стати наступниками, носіями ідей "Просвіти". Ці два напрями не знаходили розмежування в діяльності товариства, навпаки — вони постійно зливалися. "Просвіта", дбаючи про всеверстне українське суспільство, була тією його внутрішньою силою, яка постійно вдосконалювалась, поширюючи свою мережу та вкорінюючи структуру серед народних мас.

У кадровій політиці, що впроваджувалась "Просвітою", виділимо три рівні. Перший - передбачав форми вираження праці "Просвіти" лекційну, реферативну роботу, проведення літературно-музичних вечорів, народних свят, влаштування курсів, заснування музеїв, демонстрування вистав, розв'язання економічних питань, тобто організаційну та вербальну діяльність, що не вимагало від об'єктів, включених у процес, досвіду, але сприяв його отриманню, впливав на відродження історичної пам'яті та піднесення свідомості. Для нього була потрібна певна освітня підготовка суб'єктів — інтелігенції, об'єкти, представлені народними масами, отримували ж її у результаті здійснюваних суб'єктами дій. Об'єкти, охоплені національною ідеєю і, маючи певний хист і здібності, могли включатись до праці товариства (артистична, мистецька діяльність), а, головне, - отримували елементарну освіту, і случались до відродження народної культури. Наслідком зробленого було народне, а згодом

національне самоусвідомлення. Підтвердженням успішної праці згаданих структурних одиниць була консолідація навколо осередків відомих етнографів (В. Гнатюк, М. Комаров, В. Шухевич), археологів (М. Біляшівський), археографів (З. Романовський, А. Синявський), композиторів (М. Аркас, І. Воробкевич, О. Кошиць, М. Лисенко, С. Людкевич, К. Стеценко), оперних співаків (О. Мишуга), музичних педагогів (П. Луценко, О. Муравьова), Кобзарів (О. Бородай), акторів (М. Заньковецька, П. Коваленко, В. Носачевський), економістів (Н. Порш, В. Садовський).

Другий рівень передбачав поширення знань через друковане слово, а для цього — наявність відповідної освіти та здатності суб'єктів до форм його реалізації — видавничої, перекладацької, літературної праці. Об'єкти не брали безпосередньої участі у створенні продукту, вони лише визначали його тематику своїм попитом та проявляли активність у ознайомленні. У свою чергу, серед видрукованих праць були дві групи — популярна література та шкільні підручники, вплив яких на об'єктів процесу важко недооцінити. Цінність популярної літератури полягала у підсвідомому прищепленні народним масам схильності до читання книжок українською мовою, втраченої у результаті тривалих у час: адміністративних заборон. Підручникові видання рідною мовою давали можливість отримати освіту. Завдячуючи діяльності діячів "Просвіти" у розрізі другого рівня український народ мав відомих редакторів, письменників, літературознавців, мовознавців, перекладачів. Так, в українських землях члени організації здійснювали редагування прогресивних українських періодичних видань (В. Барвінський був редактором "Правди". "Діла"; О. Барвінський — щоденника "Руслан"; А. Вахнянин — "Правди"; Т. Леонтович співредактором "Зорі Галицької", В. Шашкевич — "Вечерниць", "Русалки", а після складання обов'язків О. Партацьким читанок для селян "Зоря"; Й. Волошиковський "Світової зірниці": Д. Дорошенко фактичним редактором часопису "Дніпрові хвилі": К. Дьяконов тижневика Катеринославської "Просвіти" — "Добра порада"; М. Маслов редактором-видавцем "Селянського слова"; Ф. Матушевський "Громадської думки"). Завдяки пралі "Просвіти" в напрямку випуску україномовних шкільних підручників її діячі змогли проявити себе у якості авторів цих підручників (О. Барвінський - автор підручників з сторії; І. Верхратський — з зоології, ботаніки, мінералогії; Т. Глинський — граматики 'країнської мови: О. Дейницький — підручників для гімназій з арифметики й геометрії; і. Калинович — шкільних підручників німецької мови; В. Лаврівський - укладач підручника для пожежників; К. Лучаківський — шкільного підручника з класичної філології; Н. Мазепа-ингалевиц автор підручника з соціальної гігієни; О. Партацький — з української мови та ітератури для народних шкіл; О. Савицький — підручників з математики та фізики для імназій), крім того у західноукраїнських землях члени Львівського товариства вели активну ерекладацьку діяльність підручкової літератури з іноземних мов (А. Вахнянин переклав з імецької підручник з географії, А. Шанковський пристосував до використання українською олоддю підручники німецької мови). Діячі "Просвіти" першими почали розробляти країнську наукову термінологію (І. Верхратський працював над природничою грмінологією; Є. Озаркевич укладач медичної термінології), уклали словникову ітературу (О. Партацький - автор "Німецько-руського словаря" - 1867р. , близько 35 тис. тів; Є. Желехівський - автор двотомного "Малорусько-Німецького словника" — 1882 — 386 рр.; М. Комаров - укладач чотиритомного "Словаря російсько-українського" — 1893 — 798 рр.; Є. Тимченко - двотомного "Русско-малорусского словаря" — 1897 —1899 рр.; . Науменко та Б. Грінченко - укладачами чотиритомного "Словаря української мови" — Ю7 —1909 рр.; І. Щоголів - укладач "Словника української ентомологічної зменклатури"— 1918 р.), були перекладачами (І. Пуллой, І. Нечуй-Левицький з івноєврейської псалтиря та з грецької Євангелія), письменниками (І. Франко. .. Коцюбинський, Леся Українка, М. Зеров, О. Кандиба).

Третій рівень — освітній, був найвищим серед визначених, оскільки передбачав івність відповідного фаху і існування україномовного шкільництва. За відсутності танняго нагальною стала тривала боротьба діячів "Просвіти" за розв'язання проблеми —

введення викладання українською мовою та утворення мережі відповідних закладів, інтелігенція, втілюючи в життя всі напрямки роботи організацій, тісно пов'язувала їх з власною педагогічною працею. Однак у цьому випадку задіяність в освітній сфері вимагала відповідного фаху. Тому, не маючи його, багато-хто з діячів "Просвіти" мусив проходити певні випробування (приміром здавати іспит на викладання предмету чи на право здійснення педагогічної діяльності у закладах відповідного ступеня у західноукраїнських землях — О. Огоновський, Д. Гладидович, С. Дубравський та ін.; складати екстерном екзамен на здання народного вчителя у підросійській Україні — М. Новицький, Р. Хмара — Катеринославська "Просвіта"). Водночас визначений рівень був найскладнішим, оскільки засновникам товариств, які вперше обрали його для себе, потрібно було створити хрестоматію середовище, в якому вони мали здійснювати свою працю, а досвіду у цьому у них бракувало, бо виховання в умовах спольщення, онімічення, мадяризації в західноукраїнських землях і зросійщення у східних усували всі можливості для його втримання. Освітні системи обох імперій формували слухняних державі громадян.

Про успішність праці "Просвіти" з підготовки кадрів свідчив той факт, що її діячі ставали не лише учителями середніх навчальних закладів, а й викладачами вищих. Багато хто присвятив себе науковій роботі, зокрема члени західноукраїнських організацій були засновниками літературного товариства імені Т. Шевченка, чимало з них по його сформуванню у наукове товариство імені Т. Шевченка стали його дійсними членами у різних галузях наук (О. Барвінський, М. Біляшівський, І. Брик, М. Василенко, І. Верхратський, І. Джиджора, Д. Дорошенко, С. Єфремов, П. Житецький, Б. Іваницький, Квітка, О. Корчак-Чепурківський, А. Кримський, К. Левицький, О. Левицький, В. Липинський, К. Лоський, О. Лотоцький, К. Неприцький-Грановський, І. Огієнко, Озаркевич, В. Геретц, В. Радзимовська, В. Різниченко, Ю. Романчук, В. Садовський, С. Сіцинський, С. Сміль-Стоцький, І. Стешенко, К. Студинський, І. Фещенко-Чопівський, - Франко, В. Шухевич, Д. Яворницький, А. Яковлів), що свідчило про те, що їх рівень високо піднявся над рівнем народного учителя.

Особливість третього рівня полягала в тому, що він передбачав систематичний процес набуття освіти народними масами і був тривалим у часі, на відміну від попередніх трьох, які зорієнтовувались на мінливу аудиторію. Всі згадані рівні були пов'язані, часто втілювались одними й тими самими діячами, мали подвійний вимір. Ті, хто втілював їх у життя, а була це переважно інтелігенція, не лише підносили освіченість населення та підтримували послідовників, а й проходили вишкіл, зростаючи від діяча громадської організації до діяча державника.

Найадагдована внутрішня структура Львівської "Просвіти", яку запозичили в своїй діяльності східноукраїнські організації, а саме: розподіл на секції, комісії, відділи дав змогу з успіхом підготовкою кадрів всі напрямки суспільного життя. Це дало змогу сучасникам і діячам функціонуючої Львівської "Просвіти" говорити про те, що ведення праці в товаристві здійснюється на зразок крайових установ, міністерств і констатувати той факт, що "Просвіта" стала для галицьких українців своєрідним "Міністерством просвіти", "Галицьким магістратом"¹³, а окремим стверджувати, що це була держава у державі¹⁴.

Формування інтелігенції у товариствах здійснювалось у двох вимірах: культурницькому — за рахунок їх участі у впровадженні форм та методів "Просвіти", зазначених програмно-організаційними документами та політичному — активності у політичному житті. Перший вимір передбачав працю осередків у розрізі трьох визначених напрямків, другий — участь у масових рухах (митингах, вічах, народних святах), які формували відомість народу та залучали його до політичного життя, участі у партійному житті, а також виборчому процесі. Остання здійснювалась за рахунок реалізації діячами "Просвіти", які практично всі належали до інтелігентських кіл, свого активного та пасивного виборчого права (обирання до Галицького Сейму, Австрійського парламенту у Австро-Угорській імперії, до Державних Дум у Російській та обстоювання там прав українського народу). Політичний вимір сформував у колах інтелігенції ідею національного державотворення і

зумовив боротьбу діячів "Просвіти" за національну державність. У півдні України вона почалась раніше, ніж у Наддніпрянщині, але втілення домагань щодо державності відбувалось у зворотньому напрямку. Поєднання культурницького та політичного вимірів; праці товариств обох регіонів підготувало інтелігенцію, що входила до "Просвіти", до участі у національному державотворенні.

Діячі "Просвіти", зокрема вихідці з кіл інтелігенції, стали безпосередніми учасниками національних державотворчих процесів. Їх участь реалізувалась у двох аспектах: повсякденній праці у різних ділянках суспільного життя і політично-функціонуванні — участі у апаратній роботі, керівництві державними справами по всій вертикалі влади. Так, за далеко неповними підрахунками, до складу центральної ради входило 118 діячів "Просвіти", 45 — до Малої Ради. Склад членів "Просвіти" у центральних урядових структурах за доби Центральної Ради коливався від 30 до 56 %. 31 діяч "Просвіти" був задіяний в управлінні українською державою у центральних виконавчих та судових структурах. У Раді Міністрів Української держави діячі "Просвіти" склали від 6,25% до 38%. До Директорії входили 2 члени Київської "Просвіти" — В. Винниченко (перший голова) та А. Макаренко. Три склади її п'яти урядів, що діяли в Україні, очолювалися діячами "Просвіти" — В. Чехівським, І. Мазепою, В. Прокоповичем. При цьому вміст виконавчих органів коливався від 24 до 56 % членів "Просвіти". Крім того, діячі "Просвіти" входили і до парламенту, яким став трудовий конгрес. Нам, на жаль, з 593 депутатів Наддніпрянщини та 65 депутатів від західноукраїнських земель (за даними І. Фещенка-Чопівського⁰) Відомо лише 12 членів "Просвіти". В уряді ЗУНР склад діячів "Просвіти" коливався від 36% до 47%. Причому членство у різних західноукраїнських осередках "Просвіти" мали 2 голови Державного секретаріату, 1 секретар диктатора, 12 державних секретарів, 3 уповноважених Диктатора, 12 повітових комісарів. Важливо, що за всіх форм української державності — першій Українській Народній Республіці, Українській державі Західноукраїнської Народної Республіки, другій Українській Народній Республіці а міністри освіти (за винятком П. Христюка та А. Артемовича) також були членами "Просвіти"¹⁵.

Із зазначеного приходимо до висновку, що механізм формування кадрів організацій був багатограним та всебічним, товариства здійснювали належну підготовку національно свідомих постатей, які стали гідними функціонерами українського державотворення 1917 — 1920 рр. "Просвіта" була для них не просто школою, а й ідейним натхненником та носієм державницької ідеї. Праця товариств з підготовки кадрів, а швидше формування провідників, які мали керувати визначеними формами роботи, зорганізувати загальні та спрямовувати з найкращих результатів, стала не проголошеним в програмно-організаційних документах, а об'єктивним завданням "Просвіти". Обґрунтовуючи зазначене, вважаємо, що перспектива подальших наукових студій є вивчення достеменного внеску "Просвіти" в українське державотворення 1917 — 1920 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белей І. Двадцять і п'ять літ історії Товариства "Просвіти". — Львів, 1894. — 68 с; 2. Лозинський В. Сорок літ діяльності "Просвіти" (В 40-літній ювілей Товариства). — Львів, 1908. — 72 с; 3. Перський і Популярна історія Товариства "Просвіта" у Львові. — Львів, 1932. — 268 с; 4. Раковський І. "Просвіта" інтелігенція // "Просвіта" до українського народу. — Львів, 1921. — С. 39; 5. Пашук В. Програма організаційні документи товариства "Просвіта" // Товариство "Просвіта" у Львові. Статути. / Упор. В. Па — Львів, 1999. — С. 3—21; 6. Євселевський Л., Фарина С. "Просвіта" в Наддніпрянській Україні. — К., 1993. — С. 45; 7. Див.: Перший статут товариства "Просвіта". 1868 р. // Товариство "Просвіта" у Львові. Статути. — 22; 8. Див.: Другий статут товариства "Просвіта". 1870 р. // Товариство "Просвіта" у Львові. Статути. — С. 26; 9. Третій статут товариства "Просвіта". 1876 р. Редакція статуту за 1882 р. // Товариство "Просвіта" у Львові. Статути. — С. 36; 10. Підрах. автором за: Члени товариства "Просвіта" // Справоздане з діяльності "Просвіти" в день часу зв'язання товариства — 26 листопада 1868 року, до найновішого часу. — Львів, 1874. — С. 26 — 31; 11. Справоздане з діяльності центрального Водільного Товариства "Просвіта" за рік 1888. — Львів, 1889. — С. 6; 12. Підрах. автором за: Справоздане з діяльності Центрального Водільного Товариства "Просвіта" за рік 1889. — Львів, 1890 — С. 4.; Справоздане з діяльності Центрального Водільного Товариства "Просвіта"

гок 1890. — Львовь, 1891 — С. 6.; Sprawozdane zъ дьялыгости головного Выдѣлу Товариства "Просвѣта" за гокъ 1891. — Львовь, 1892 — С. 4.; Sprawozdane zъ дьялыности Товариства "Просвѣта" за часъ вбаъ 1 сьчня \$92 до 31 грудня 1893 року. — Б.м, б.р, — С. 7-8; Sprawozdane zъ дьялыности Товариства "Просвѣта" за часъ ноль 1 сїічня 1894 до 31 грудня 1895 року. — Б.м, б.р, — С. 5 — 6; 13 Перський С. Названа праця. — С. 78; 14. Лив.: Янів В. Всенародність "Просвіти" //Просвіта.— 1993. — березень. — Вип. 8 (102). — С. 5; 15. Див.: і-ещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя // Іван Фещенко-Чопівський. Життєписно-бібліографічний нарис. — Львів. 2000.— С. 139.

О. О. Гавриленко

ВНЕСОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 - ЛЮТИЙ 1918 РР.)

В сучасних умовах становлення незалежної України надзвичайно важливим є процес відродження нашої історії, повернення їй несправедливо забутих або умисно вилучених імен громадських, політичних та культурних діячів. Доба визвольних змагань в "•"країні 1917-1921 рр. - одна з найяскравіших сторінок нашого минулого, до якої постійно звертаються представники громадських та культурних кіл суспільства. Проте деякі аспекти цього періоду залишаються ще не повністю дослідженими. До них належить, зокрема, продовольча проблема в Україні в період існування Української Центральної Ради (УЦР) та часта національної інтелігенції в її вирішенні. Історичний досвід розв'язання цієї проблеми може мати не лише наукову, але й практичну цінність для сучасного державотворення.

Однак рівень дослідження продовольчої проблеми в Україні в період 1917-1918 рр. все ще недостатній. В радянській історіографії, зокрема у працях І.Л. Шермана¹, В.І. Понеділка², В.Я. Ревегука³ розглядалася виключно продовольча політика радянської влади в Україні. З цього ж боку продовольчу ситуацію 1917 -1920 рр. розглядає сучасний дослідник З.І. Борисов⁴. Побіжні згадування про розв'язання продовольчої проблеми УНР містять "паці О.Л. Копиленка\ О.М. Мироненка⁶, В.Ф. Верстюка та Т.С.Осташко". Деякі аспекти цього питання розглядає О.О. Гавриленко⁸. Цікавий матеріал можна знайти в працях та тмуарах діячів Центральної Ради Д.І. Дорошенка⁹, Ф.Л. Фещенка-Чопівського¹⁰.

Дана стаття присвячена розгляду продовольчої ситуації в Україні у березні 1917 - »з:тні 1918 рр. Завдання статті - проаналізувати роль української інтелігенції у формуванні продовольчої політики Центральної Ради на прикладі її провідних діячів: С.В. Петлюри, **НИ** Дорошенка, М.М. Ковалевського, М.М. Стасюка, І.А. Фещенка-Чопівського, И.О. Савченко-Більського, Х.А. Барановського, К.П. Василенка, В.П. Мазуренка, З.Д. Єщенко, М.Ю. Шаповала.

Ініціатива створення Центральної Ради як українського керівного центру належала саме українській інтелігенції". На характер її діяльності впливали також і політичні партії по по часу, її фракції утворювались за партійним принципом¹². Вищеназвані особи були вгзначними представниками української творчої та технічної інтелігенції і водночас пелрезентували впливові політичні партії.

Так, С.В. Петлюра (1879 - 1926), один з найвизначніших провідників революційної ~елігенції, журналіст та редактор і інженер-технолог В.П. Мазуренко (1877 -?) належали до УСДРП. УПСР, наймасовішу партію того часу, репрезентували її лідер та голова Всеукраїнської селянської спілки, відомий представник українського кооперативного руху •І-М. Ковалевський (1892 - 1957), один з провідних українських істориків Д.І. Дорошенко " 582 — 1951), поет-публіцист, редактор літературно-мистецького журналу "Українська хата" М.Ю. Шаповал (1882-1936), випускник Петербурзького гірничого інституту, кооператор VLM. Стасюк (роки життя невідомі). Інженер-залізничник В.Д. Єщенко (1878 - ?) належав до УНП, згодом УПСС. К.П. Василенко (1877 - 1941), журналіст, юрист за фахом, брат відомого ~'граїнського історика держави та права М. Василенка, очолював київський обласний комітет РСДРП (меншовиків). Засновник і голова Союзбанку, голова управи українського народного кооперативного банку, редактор кооперативної газети "Метушня" Х.А. Барановський (1874-